

LOSONCZ MÁRK

Az Óceán könnyörtelen gyengédsége

Slobodan Tišma: *Bernardi szobája*. FISZ–Jenekor, Budapest, 2017

Csak az Óceán, a mindenhonnan áramló, végül mindent elöntő Óceán. Az Óceán, amelynek illata van, amelytől mintha sós lenne az ajtófélfá is, amelynek áradása miatt a Mount Everestből a végére már csak egy szigetecske marad. Az Óceán, amely egyszerre tűz és jég, maga a fény, azonos a Semmivel, és amolyan *love–hate* viszonyban egyszerre könnyörtelen és gyengéd kozmosz. Nem eső, nem hó, partján Nárcisz áll. „Úsztam, fürödtem... Arra gondoltam, ha ez a halál, tartson örökké” (103).

Az elemek egy közeget képeznek, nem dolgokból tevődnek össze. Közös, birtokolhatatlan háttér, amely senkihez sem tartozik. Belőle hullanak ki a dolgok, és belé térnek vissza. Dimenziója a mélységben bontakozik ki. Amint Emmanuel Lévinas írja, „az életelemhez képest mindig belső vagyok. Az ember csak azáltal győzte le az életelemet, hogy a lakhely révén, amely többletterülettel ruházza fel, felülemelkedett e kijárat nélküli belsón. [...] Az ember *belül* van az azon, amit birtokol, úgy is fogalmazhatunk, hogy a lakhely, minden tulajdon feltétele, teszi lehetővé az életet” (Emmanuel Lévinas: *Teljesség és végtelen*. Jelenkor, Pécs, 1999, 105–106). Ha innen nézzük, máris érthetőbbé lesz a belső terekkel való viaskodás. Egyfelől a szobával (és a bútorral), amely egy csavart hoz be, hiszen birtokolható, de mindig a másiké, az azonosíthatatlan Bernardié. Másfelől a Mercedesszel, amelyben úgyszintén nem a tulajdon kizárólagossága testesül meg, vagyis ugyancsak valaki máshoz tartozik, a fekete nőhöz, Bernardi lányához vagy a macskához. Vagyis belső térben lenni is

annyt tesz, mint otthontalannak lenni, kitzasztva lenni az Óceán bősége számára, a benne való megmerítkezésben való kiváltságban részesedni. Mint Gaston Bachelard-tól tudjuk, a víz mindenekelőtt az objektumok felszámolásának médiuma, egyfajta ellenpontozásként, és a mágikus realizmus jegyében a tárgyak is kiemelkednek a háttérükből. A tárgyakról kiderül, hogy történetük és sorsuk van, de ugyanakkor az is, hogy egy felfoghatatlan eszmét jelenítenek meg, amely körül voltaképpen csak körözünk. Ő az *objet petit a*, s ennyiben a megragadhatatlanságában mégiscsak rokon az Óceánnal. A bútorok énekelni kezdenek, én magam is bútorrá leszek. Másrészt itt van az autó, ez a kényelmes fotel, amely pedig *objet trouvé*, véletlenül telepedhet csak bele Pišta Petrović.

Pištika tehát a főhős, a helyszín Đurvidek avagy Újvidék, s megjelenik Ligeti György is. A regény, a térbeliség decentrállása mellett végig megfosztja önnön maguktól a szereplőket, újra és újra. Joggal írja Maja Solar a könyv szerb nyelvű utószavában, hogy mindez arra a Freudra emlékeztet, aki szerint „az én nem úr a saját házában”, de arra a Lacanra is, aki szerint az én voltaképpen üresség, „ott vagyok, ahol nem”. Mindez már a kasztrációval kezdetét veszi, hiszen „lábközöm kiürült, üres” (13). Ha egykoron lehetséges is volt tulajdonosként lenni, most már nem én voltam a birtokos, nem voltam tekintély, mint apám, és egyébként is szüntelenül önprostitúcióra kényszerülök. „Egyéniség voltam? Tisztelt bárki is? Ugyan, sokkal fontosabb dolgok is léteznek” (56). A viselkedés is önmagunkhoz való viszonyulás, amint a gondolatban is voltaképpen önmagunkkal beszélgetünk, de eközben nem lehet kikecmeregni az örület magába szívó örvényétől. Kettős nehézségről van szó: egyrészt hiába is igyekszek örülnék tetszeni, azt hiszik, csak megjátszom. Másrészt hiába állítom váltig, hogy nem vagyok örült, ha éppen ezzel vélik bizonyítotttnak, hogy márpedig igen. Az örület egyfajta politika, annak ellenére, hogy a politika alapvetően a normálisoké. „Bernarda: Bernardo. A/O!” (99).

„Ez nem valami nagy filozófia”, olvashatjuk, holott a szerző nyilatkozatai, amelyek erőteljes elméleti megpatkoltságról árulkodnak, rációfólnak erre. A háttérben végig érezni a fogalmak mozgását. „És a válaszok: Igen! Nem! Nem tudok” (105). Nem gondoljuk, hogy itt valamiféle dialektika

lenne működésben. Sokkal inkább két alternatív opció különböző tereinek, horizontjainak a felmutatása.

Fontos szerepet játszik az alkímia (s itt eszünkbe juthat a taoista belső alkímia, amint részben az ősi tudomány, a boszorkányság és a varázslás esetében), de mintha elsősorban testies alkímiára utalna, a korporeális határtapasztalatok sorára. „Befostam”, „ritkán fürödtem, bűdös voltam”, „friss szarommal meglepem önt”, „gondtalanul ürítettem”, „állandóan foszak”, „éhség a hús iránt, a halott, rohadó hús iránt”, „hugyozás”, „végtelenül ürültem”. A legplasztikusabban akkor, amikor közvetlen az átmenet (a bemenetről a kimenetre) a bélsárról a csokoládéra. Mint Bataille-nál, ahol az ürítés szuverén tékozlás, vagy mint Prigogine-nál, ahol az entrópiában gazdag hulladék leadása a rendszer lehetőségfeltétele.

Terítékre kerül a nemi szerepek lebontása (az egyik fejezet címe: *Nem és politika*). Pištika nőként szereti a nőket, és ezzel keresztülhúzza a nemiséggel kapcsolatos kliséket. „Más vagyok.” Hasonló történik a szülő-gyermek viszonytal is. Ábrahám nem nemzi Izsákot, a gyerekek mindig tovább gyerekek gyerekei, egyfajta körkörösségben. A lányról kiderül, hogy senki lánya, senki felesége. Ha fel is idéződik a szülő lehetősége, az csak a hiány jegyében történhet. Ezért az „Eli, eli, lama sabachtani?” megélevenítése, amikor azt olvassuk, hogy „Mama miért hagyta el minket?”, majd hogy „Atyám, miért hagyta el minket?” (25, 80).

Szimptomatikus, hogy Pištika a börtönben is elvárja, hogy az ajtók nyitva legyenek. Hiszen „szubsztanciális többlete van, a végtelenbe ömlik.”